

Marie VRÁNOVÁ, Na cestě zpět a tady. /Diplomová práce/

Diplomová práce Na cestě zpět a tady je jakousi možnou historickou cestou chorvatské rodiny Barančičů žijících na jižní Moravě. Záměrem diplomové práce je přiblížit život předků potomkům a budoucím pokolením jedné z mnoha chorvatských rodin, které na toto území přišly. Kniha je rozdělena do několika kapitol, které jsou seřazeny posloupně a zakončeny obrazovou přílohou a volně přiloženým rodokmenem rodiny Barančičů. V první části nazvané V zemi Chorvatské je letmý náhled do historie Chorvatska po vpádu Osmanské říše, píše se v ní také o tureckém národu a jeho historii. V druhé části Exodus Chorvatů jsou popsány možné směry, kudy Chorvaté prchali před nátlakem tureckých vojsk. V třetí části Morava a Podluží je popsána krajina a stručná historie Moravy do počátku 16.století. Ve čtvrté části práce s nadpisem Chorvaté na Moravě se píše o příchodu Chorvatů na Moravu, o pověsti k tomu se vztahující a o nálezech a úvahách historika Adolfa Turka. Dále se zde píše o chorvatských vesnicích na břeclavsku, (Poštorná, Charvátská Nová Ves, Hlohovec), a míře kulturního ovlivnění této oblasti Chorvaty. V páté části s názvem Prošlá staletí na Moravě jsou zmíněny některé historické souvislosti, které se vztahovaly k Moravě a které zasahovaly také do života rodiny. Pomocí přiloženého rodokmenu je možné si představit, kdo zažil vpád Bočkajovců, příchod Novokřtěnců, Pruské války, proměny roboty, zakládání manufaktur a co v jejich životě změnila první a druhá světová válka. V šesté části Život člověka od 15.století je podán obraz člověka ve vztahu s přírodou, domovem, vesnicí a jeho nejbližším okolím. Také jeho zemědělská činnost a jak se předkové stravovali. V sedmé části s názvem Některé lidové zvyky a slavnosti na Podluží je psáno o některých lidových zvycích, jako je stárkovství, masopust, šlaháčka, narození dítěte, svatba, smrt a o vánocích. V osmé části Lidový oděv, tanec a magie je zmíněna proměna lidového oděvu od 15.století, vývoj výšivky z geometrického k rostlinnému ornamentu, a úloha lidového výtvarného umění v životě lidí. V deváté části, která má název stařenka Marie Barančicová píše, jsou doslovně přepsány některé její zápisky a vzpomínky, které během života zaznamenala a také vzpomínky jejích dcer. Na konci této kapitoly jsou zapsány také všechny dosud nalezené informace o jménu Berančic, které se na Moravě vyskytuje v archivních materiálech od roku 1642. V desáté části Cesta 2005 je přepsán deník z cesty, kterou jsem uskutečnila z Chorvatska na Moravu.

Ukázka č. 1

Krajina se člověku může stát osudem. Přírodní prostředí jež ho obklopuje, určuje jeho způsob života. Je tak základem hospodářství, politické organizace, utváří mentalitu lidí, jejich způsob myšlení, vyjadřování, kulturu a každodenní život všech obyvatel dané krajiny.

V ZEMI CHORVATSKÉ

Celá balkánská oblast se rozprostírá v převážně hornatém pásmu, což předurčuje chudobu kraje a neustálé boje o úrodná pole v okolí Dunaje, kde je dostatek orné půdy i pastvin. Údolní krajiny jsou úrodné, ale poměrně často sužované záplavami, malárií a v konečném důsledku i nájezdníky. Hory ponechávají lidi svobodné, ale v nuzném životě. Jihovýchodní Evropa leží mezi Evropou a Orientem, krajina je zde bohatě členitá a tak napomáhá po celou historii k izolaci obyvatel.

Část Chorvatska nazývaná Slavonie se rozkládá mezi řekami Drávou a Sávou, je zde nekonečně jednotvárná nížinná krajina, která se táhne od Záhřebu až po Bělehrad. Samotné Chorvatsko se táhne od nížinného povodí Sávy a Drávy, kde leží hlavní město Záhřeb. Směrem na jih se rozprostírá pohoří Dinárské soustavy s krasovými jevy. Horské pásmo ční strmě nad pohostinným jaderským pobřežím, tak odřezává chudé hornaté oblasti od moře. Dalmácie má oproti vnitrozemí typicky středomořský charakter, celé pobřeží je tak obklopeno ostrovy. Velmi

silně zde v historii působila italská kultura, jež se nezapře ani ve zdejších lidovém oděvu. Nejstarším známým obyvatelstvem na území byli Ilyrové a Trákové. V 6. až 7. stol. se na Balkáně usazují Slované, čímž se mění etnické i politické poměry. Posledním migračním přesunem slovanských kmenů, byl kmen Chorvatů ze severních oblastí západoslovanských na jihovýchod Evropy. Chorvaté přišli na toto území spolu se Srby v 1. čtvrtině 7. století. Slované zde žili už po několik generací před jejich příchodem. Už od dávné historie hovořili stejným jazykem jako Srbové, s tím rozdílem, že Chorvaté používají západní latinku katolického Říma a Srbové cyrilici ortodoxní Byzance. Stejně tak jsou zde velké rozdíly v mentalitě. Dodnes se přesně neví, odkud tyto dva slovanské kmeny přišly (pojem „Slované“ je slovanského původu a odvozuje se od výrazu „slovo“. Slované jsou tedy ti, kdož hovoří stejným jazykem). Co se týče vlastního jména „Chorvaté“, které prý znamená „ti, kdo vlastní mnoho půdy“, uvažovalo se občas o iránském původu jeho nositelů. (str.49, Michael W.Weithmann, Balkán: 2000 let mezi východem a západem). Velká část obyvatelstva Evropy jsou Slované. Přibližně každý třetí Evropan je slovanského původu, jak píše Váňa. Podle pověsti Chorvaté obsadili nová území v čele se sedmi bratřími a dvěma sestrami ve Slavonii a v Posáví. O Dalmácii musí zpočátku bojovat s Franky a Byzantinci. Prvním důležitým střediskem se stává Sisak (Siscia). Slovanské kmeny Chorvatů a Srbů užívali už od ranného středověku státní samostatnosti v čele s vládcem, který se nazýval „župan“ či „knez“. ...

Ukázka č. 2

Chorváci na Moravě tvoří nejsevernější výběžek migrace jižních Slovanů. Na Moravu utíkali především rolníci, chorvatská šlechta je na našem území spíše zanedbatelná. Kolonizovala se území Mikulovska, Břeclavska a Hodonínska. Předpokládá se, že ve více případech šlo o sekundární přesun z Dolního Rakouska a Uherska. Úrodná pole a dobré vinice lákaly nejednoho zemědělce při útěku na jižní Moravu.

V 16. století se tak hospodářství Moravy stabilizuje, opět se zde začíná pěstovat obilí a chovat dobytek, rozšiřuje se rybníkářství, pivovarnictví, mlynářství a obnovují se zde i vinohrady. Bohužel kýženého pokoje ani u nás Chorvaté nenalezli. Na jaře r. 1605 zvěstovaly ohně na kopcích moravských, že do země vpadli Uhři a Tataři pod Bočkajem. Brzy rudé záře nočních požárů značila jejich cestu krajem kolem Strážnice, Ostrohu, Uherského Brodu, Hodonína, Hustopečí v ohni. (kronika Charvátské Nové vsi). Na sto obcí, chrámů, dvorů tehdy lehlo popelem. Lid ztrýzněn, ženy zhovadilým způsobem znásilňovány, tak že od samého kvaltování a natahování mřely. (kronika Charvátské Nové vsi). Mladí byli bráni do zajetí. 28.7. 1605 Uhři plní Hrušky, Tvrdonice, Starou Břeclav a Lanžhot. (kronika Charvátské Nové vsi).

Ukázka č.3

ŽIVOT ČLOVĚKA OD 15. STOLETÍ

Člověk v krajině, na cestách a doma.

Ve středověku jsou lidé rozptýleni v malých lokalitách a živí se hlavně zemědělstvím. Jsou silně závislí na přírodě a na jejích proměnách. Člověk je obklopen neprostupným lesem, kde se skrývá mnoho nebezpečí. Prožívá jakýsi strach z lesa a lesních tvorů a proto se také zdržuje v nejbližším prostoru obce a jeho okolí. Vlastně není ani potřeba se vsi vzdalovat, hospodářství v ní dokáže uživit celou osadu a tak není důležité se stýkat s okolním světem. Pokud ale člověk přesto pronikal do neosídlené krajiny, musel tento strach před neznámem a přirozené překážky takového prostoru překonávat. Proto volil spíše příhodnější trasy. Orientoval se podél vodních toků, kolem kterých vytvářel častým průchodem pešinu, vyježděnou cestu, stezku, která ale

nebyla stálá. Byla jakousi pomíjivou stopou lidského pobytu v krajině. Cesty přinášely kontakty mezi lidmi, přenášely zprávy, přepravovaly materiál, zkušenosti ve výrobě i zkušenosti léčitelské a propojovaly tak různé kultury. Na větších cestách vznikaly hostince, které se staly informačními centry. Člověk dlouhou dobu žil v posvátném prostředí obestřeném mýty a magií. Projevoval úctu například ke stromu, prameni, vodnímu toku, poli, kopci, kameni a cestě. Věřil v existenci přírodních duchů a projevoval jim úctu pomocí konaných rituálů. Stejně tak práh domu byl dlouhou dobu posvátným místem. Každý krok po osvědčené trase, po níž chodili předci, se musel stát posvátným. A posvátnou proto musela být každá stezka. ...Cesta připomínala všechny kroky minulých generací a mýtický propojovala minulé dění se současným. (s. 21. Květ, Radan. Duše krajiny, staré stezky v proměnách věků.). Opakovanou chůzí v krajině je v člověku vyvoláván pocit sounáležitosti s krajinou, pocit něčeho blízkého, známého, důvěrného. Pociť domoviny. Max Weber vytkl jako charakteristický rys epochy 16. až 18. stol. postupné vyprošťování z magického chápání světa tradiční kultury a odsvětšťování mentality lidí. Životní rytmus člověka se postupně zrychloval. Centrem prostoru ve kterém žil a ve kterém se cítil „doma“ bylo jeho obydlí a domácnost. Venkovanu postačil dům, nebo usedlost, vesnice ve které žil, pravidelná návštěva kostela a občasné zavítání do nejbližšího tržního místa, které bylo vzdálené 9 až 11km od města či osady, málokdy se dostal dál. Kostel byl většinou vystavěn z kamene, s věží, odkud zvon svolával osadníky, rozháněl bouřky, oznamoval požáry, příchod nepřítele. Byl tedy nejen domem Božím a místem ke konání obřadů, ale byl také jediným shromaždištěm venkovského obyvatelstva. Z kostela se organizoval veškerý život.

Člověk se v něm zpovídal a dostával rozřešení, vstupoval zde do svátosti manželské a odtud jej i pohřbili na sousedící hřbitov. V kostele sousedé hromadně prožívali všechny velké slavnosti, posvícení, hody, předváděli svůj sváteční oděv, dívky chlapcům svou krásu a po bohoslužbě probraly na hřbitově nebo v hospodě osobní záležitosti a události. Kostel byl pro člověka ochranným prostorem před nepřítelem. Dalšími sakrálními stavbami jsou drobné architektonické doplňky v krajině, kterou se člověk pohyboval. Rozdíl mezi krajinou předkřesťanských dob a tou pozdější křesťanskou je zásadní. Zprvu byla posvátná celá krajina - tedy příroda. Za křesťanství se stalo posvátným to, co vytvořil člověk rukou pro Boha. Z kopce se posvátnost přenesla na kapli postavenou na vrcholu. Vymýcené lesy a háje, obdělaná pole, upravené cesty a křesťanské symboly na nich. Tak vypadala kulturní krajina, jak si ji upravil člověk v průběhu našeho tisíciletí - do doby osvícenství v 18.stol. Pro tyto křesťanské znaky se označuje kulturní krajina také jako sakrální krajina. Neodmyslitelnou součástí naší krajiny a venkova jsou křížové cesty, kapličky, boží muka a sochy ve skupinách starých stromů, které bychom marně hledali např. v sousedním Německu, ale i v jiných zemích. K nim se řadí další drobné doplňky krajiny, jako pamětní kameny, mezníky a milníky (z doby římských vlivů v Podunají). Pozůstatky sakrální krajiny nám dokládají dávný stav sítě a průběhu stezek, neboť člověk se kdysi, když procházel krajinou těmito znaky v ní orientoval. Dříve byly cesty označovány tyčemi, pyramidami z větví, hromadami kamenů, či kamennými bloky (menhiry). Samotné poutní cesty souvisely se starými stezkami - kde znamení na cestě je především cílem a obvykle je to i výrazná stavba. Uvnitř a v okolí vesnice či města můžeme potkat kříže, obrázky svatých, a sochy. Také samostatně stojící zvonice, které byly za Marie Terezie dané ohňovým patentem a tedy ryze účelové stavby. Všechny sakrální stavbičky bývají postaveny na významných a pověstmi opředených místech, na křižovatkách, výpadovkách, záhybech cest, návrších apod. Velmi často je okolí sakrálních objektů doplněno zelení, hlavně stromy, jejichž výskyt je v místním druhovém složení přirozený. Často je to lípa (jako národní strom), jasan nebo jírovec (kaštan). Stromy byly již v předkřesťanských kulturách pokládány za místa setkání člověka a bohů a pro svůj vegetační cyklus jsou podobny lidskému životu a jsou tedy ve všech kulturách antropomorfním symbolem. Důvody pro postavení byly různé, kromě vyjádření víry v křesťanského boha jsou např. výrazem pykání za zlý čin nebo „na usmíření božího hněvu“, či němou prosbou. Věřícímu člověku jsou kontaktem s duchovním životem, při cestě kolem se pokřičují, někteří se i pomodlí a do kapličky

vhodí drobnou minci jako výraz díky za splněná přání. Mnohé nápisy na podstavcích křížů přímo k modlitbě nabádají kolemjdoucího. Sakrální objekty jsou cílem procesí v prosebné dny a jiné významné svátky, konají se u nich i odpolední bohoslužby slova, jež nahrazují požehnání v kostele, ve svátky patronů, jimž jsou zasvěceny. Některé jsou místem zastávek a modliteb při velikonočním hrkání a bývaly jím i v minulosti i při jiných obřadních občůzkách. Kaple nebo zvonice v obcích bez kostela slouží ke květnovým a říjnovým mariánským modlitbám v podvečer, nešporám, bývá do nich zavěšován dožínkový věnec. Specifickou funkci mají sakrální objekty na hranicích obcí, upozorňující příchozí, že se blíží k vesnici, a tím, že se pocestný u nich zastaví a pomodlí, vstupuje očištěn a bez zlých úmyslů do obce. V obcích bez hřbitova se u nich konalo kolektivní rozloučení s nebožtíkem, v některých lokalitách u nich dodnes vítají navracející se poutníky. Lidé se pohybovali při konaných poutích po poutních cestách, na kterých stály stavby, postavené na významných místech krajiny. Lidé konali zastávky u těchto drobných sakrálních objektů, při kterých se vždy odsloužila krátká modlitba. Styky moravských Chorvatů se vzdálenými skupinami Chorvatů v Rakousku, Uhersku byly díky konaným poutím nepřerušované. Poutní tradice se konaly do Željezna v Gradišči (Eisenstadt v Burgenlandu) ještě v posledních letech 19. stol. Slábnoucí zájem poutníků o vzdálené místo, o setkání lidí stejného jazyka, úmrtí posledních organizátorů těchto poutí - předzpěváků (charv. „otac“), snad i vliv místních kněží, či administrativní překážky po vzniku rakousko-uherského soustátí, mohou být příčinami zániku této tradice a nové orientace: hlavním poutním místem se staly Drei Eichen Tri Hraste (Tři Duby u rakouského Hornu), kam směřovali i němečtí poutníci z Hrušovanska a Znojemska. (Eva Večerková, Etnokulturní vědomí moravských Chorvatů). Malec píše o poutních místech, které rád navštěvoval moravský lid, jako jsou poutní místa Maria Zell, Vambeřice, Šaštín, „Tři duby“ a Železno, které bylo u Chorvatů oblíbené.